

СЕКЦІЯ 3 ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 006.032:637.1

Руткевич Т.І.

*аспірант кафедри аграрного менеджменту
Вінницького національного аграрного університету*

АДАПТАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ МОЛОЧНОЇ ГАЛУЗІ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ЯКОСТІ

У роботі здійснено аналіз стандартів якості молока та молочної продукції в Україні та країнах ЄС. Визначено основні шляхи адаптації виробництва молока до європейських вимог в умовах інтеграції з ЄС. Проаналізовано рівень якості молока в Україні.

Ключові слова: продовольча безпека, молоко, сировина, якість, стандарти, конкурентоспроможність.

Руткевич Т.І. АДАПТАЦІЯ ПРІДПРИЯТИЙ МОЛОЧНОЇ ОТРАСЛИ К ЄВРОПЕЙСЬКИМ СТАНДАРТАМ КАЧЕСТВА

В работе проведен анализ стандартов качества молока и молочной продукции в Украине и странах ЕС. Определены основные пути адаптации производства молока к европейским требованиям в условиях интеграции с ЕС. Проанализирован уровень качества молока в Украине.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, молоко, сырье, качество, стандарты, конкурентоспособность.

Rutkevich T.I. ADAPTATION OF MILK ENTERPRISES TO EUROPEAN QUALITY STANDARDS

In this article analyzed are the quality standards of milk and dairy products in Ukraine and the EU. The main ways of adapting milk production to European standards in terms of integration with the EU are defined. The level of quality of milk in Ukraine is analyzed.

Keywords: food security, milk, raw materials, quality standards, competitive.

Постановка проблеми. У зв'язку з інтеграцією України у світовий економічний простір збільшується вплив кон'юнктури світового ринку на рівень розвитку економіки нашої держави в цілому. Нині багато молокопереробних підприємств, з огляду на дефіцит сировини, не мають можливості забезпечувати належну її якість відповідно до вимог міжнародних стандартів. Але це питання буде ставати все гостріше, тому його вирішення є для галузі надзвичайно важливим, так як виробництво якісних та безпечних продуктів харчування є основним напрямом забезпечення продовольчої безпеки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні питанням ефективного функціонування молокопродуктового підкомплексу присвячена низка робіт відомих вітчизняних учених – М.М. Ільчук, В.І. Радько, О.В. Михайленко, Н.Б. Куготова, В.Ф. Могутова, О.П. Осадчук, Т.М. Пшенична та ін. Однак проблема підвищення економічної ефективності виробництва молока та його переробки, адаптації підприємств молочної галузі до вимог ЄС, якості та безпеки молочної продукції залишається вкрай актуальною, особливо в сучасних умовах розвитку економіки.

Постановка завдання. Завдання дослідження полягає в тому, щоб проаналізувати рівень якості молока в Україні, визначити основні проблеми забезпечення якості та безпеки молочної продукції, здійснити порівняльну характеристику діючих нормативів щодо якості молока в Україні та країнах ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження. За рахунок сприятливих агрокліматичних умов Україна має неабиякий потенціал для розвитку агропромислового комплексу, зокрема у сфері виробництва молока та молочних продуктів. Так, одним із найактуальніших питань на ринку молока в Україні є його експортна спроможність, зокрема до Європейського Союзу, а також перспективи подолання технічних

бар'єрів на шляху експорту української молочної продукції. Вхідження України до СОТ і наміри інтегруватись у ЄС потребують чіткого дотримання законів ринкової економіки в агропромисловому виробництві і, зокрема, в системі реалізації молока та молочної продукції за рахунок адаптації товаровиробників до міжнародних вимог та вимог ЄС щодо її якості (масова частка жиру, води, молочного білка; титрована кислотність; індекс розчинності; дозволений вміст сторонніх домішок; вимоги до маркування тощо) [3].

Керівництво країни повинно забезпечувати виробництво молока в обсягах, що відповідають нормам державної продовольчої безпеки, та мати ресурсний експортний потенціал. Проте на сьогодні в Україні молоко виробляється у недостатній кількості, щоб забезпечити науково обґрунтовану необхідну норму споживання молока та молочних продуктів, яка в середньому має становити 380 кг на особу в перерахунок на молоко. Населення України в середньому споживає всього лише 59% від науково обґрунтованої норми. При цьому виробництво молока впродовж останніх років скорочується і за останні 15 років зменшилось на 12%. Відповідно, і фонд споживання скоротився на 2,1%, але у структурі використання виробленого молока, фонд споживання зріс аж на 11% і на кінець 2014 року становив 9581 тис. тонн (табл. 1).

Одним із основних чинників ефективної господарської діяльності молокопереробних підприємств є якість та безпечність молочних продуктів. В Україні існує велика кількість стандартів на молоко та молочні продукти, чинних в Україні – близько 250, включаючи ДСТУ, ГОСТ, ТУ. В Україні з 2004 року вступив в дію Закон України «Про молоко та молочні продукти», вимоги до молока встановлені в ДСТУ 3662-97 Молоко коров'яче незбиране. Вимоги при закупівлі», вимоги до молокопродуктів

встановлені в державних стандартах прийнятих в 2005-2008 роках, окрім того вимоги до маркування продукції встановлено в ДСТУ 4518-2008 «Продукти харчові. Маркування для споживачів» (який розроблений на підставі «Загального стандарту на маркування розфасованих харчових продуктів» (CODEX STAN 1-1985) [8].

Низька економічна ефективність галузі, пов'язана з використанням у молочному виробництві застарілих екстенсивних технологій, відсутністю як високого рівня спеціалізації галузі на рівні господарюючих суб'єктів, так і якісного наукового супроводу у справі вдосконалення виробничих процесів. Потрібно не забувати і про низький рівень підготовки фахівців з боку профільних навчальних закладів, недосконалу систему племінної справи та неефективний механізм її державної підтримки [5, с. 242-243].

Соціологічне опитування показало, що такий показник, як якість, найбільше впливає на вибір молочної продукції – 57,5%, далі споживачі звертають увагу на свіжість (термін придатності) – 43,4% і ціну – 34,2%. Тому якість молочної продукції потрібно розглядати як ключову передумову забезпечення конкурентоспроможності молочної галузі.

В Україні якість молочної сировини, яку приймають на переробні підприємства для виготовлення молочних продуктів, регламентується вимогами ДСТУ 3662-97 «Молоко коров'яче незбиране. Вимоги при закупівлі». З 1 серпня 2007 року до цього стандарту було внесено зміни та доповнення – введено новий ґатунок сировини – «Екстра». У країнах ЄС основним документом, де прописано вимоги до якості та безпеки харчових продуктів є Постанова (ЄС) № 853/2004 Європейського Парламенту та Ради від 29 квітня 2004 року, якою встановлюються спеціфічні правила щодо гігієни харчової продукції. Так, у секції XI – «Сире молоко та молокопродукти»

викладено вимоги для підприємств харчової галузі, які займаються виробництвом або збиранням сирого молока. У країнах ЄС молоко має тільки один сорт, а в Україні – чотири (табл. 2) [1; 2].

Порівнюючи діючий стандарт на молоко ДСТУ 3662-97 з аналогічним документом Європейського Союзу Постанова ЄС 853/2004, можна зробити висновок, що навіть те молоко, яке в Україні відносять до вищого ґатунку не відповідає стандартам ЄС. Деякі показники молочної сировини в Україні взагалі не контролюються. Наприклад, точка замерзання [6, с. 27-30].

Потрібно також відзначити, що в Європейському Союзі головним законодавчим актом, який регулює безпеку харчових продуктів, є регламент № 178 від 2002 року. Ним передбачено, що харчовий ланцюг розглядають як єдине ціле «від поля до столу», продукти простежують на усіх ланках їхнього виробництва та обігу, а відповідальність за безпечність продуктів несуть оператори ринку. Дія регламенту поширюється на всі етапи виробництва, переробки та реалізації харчових продуктів, а також кормів для тварин, які призначені для виготовлення продуктів, котрі споживає людина.

Законодавство України звичайно потребує удосконалення та доопрацювання у сфері виробництва і переробки молока, але ці зміни потребують і можливість їх практичної реалізації. Так, наприклад, якість молока, що виробляється в Україні, не відповідає європейським стандартам, що найменше з двох причин. Насамперед тому, що якість сировини не відповідає європейським стандартам. Зміну управління якістю молочної продукції необхідно здійснювати у всьому харчовому ланцюзі «виробництво – споживання», який включає виробництво молочної сировини, її переробку, реалізацію та споживання готової продукції. Другий чинник – устаткування молочних

Таблиця 1

Обсяги виробництва і фонд споживання молока України у 2000–2014 рр.

Показники	Роки							2014 р. до 2000 р.	
	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	+/-	%
Виробництво, тис. тонн	12658	13714	11249	11086	11378	11488	11133	-1525	-12
Фонд споживання, тис. тонн	9789	10625	9470	9363	9797	10050	9581	-208	-2,1
% фонду споживання від загального обсягу виробництва	77	77	84	84	86	87	86	9	11
у розрахунку на 1 особу, кг	199,1	225,6	206,4	204,9	214,9	220,9	222,8	23,7	11,9
% від рекомендованої норми споживання молока і молокопродуктів	52	59	54	54	57	58	59	6	12

Таблиця 2

Порівняльна характеристика діючих нормативів щодо якості молока в Україні та країнах ЄС

Показники	Україна (ДСТУ 3662-97)				ЄС (Постанова 853/2004)
	Екстра	Вищий ґатунок	Перший ґатунок	Другий ґатунок	
Загальна кількість КУО/см ³ , МАФАНМ	≤100 тис.	≤ 300 тис.	≤500 тис.	≤3 млн.	≤ 100тис.***
Температура, °С	≤6	≤8*	≤10	≤8	≤ 6**
Масова частка сухих речовин	>12,2	>11,8	> 11,5	> 10,6	-
Соматичні клітини см ³	≤400 тис.	≤ 400 тис.	≤ 600 тис.	≤800 тис.	≤ 400тис.****
Точка замерзання	не контролюється				- 0,52 °С (Директива 92/46 ЄЕС, доп. № 94/330/ЄС)

Примітка:

* – при термінах зберігання не більше 12 годин;

** –8°С при щоденному збиранні і 6 °С, якщо збір не щоденний;

*** – середнє геометричне значення за 2 місяці, з відбором 2 зразків на місяць;

**** – середнє геометричне значення за 3 місяці, з відбором 1 зразка на місяць за умови, якщо експерт не визначає іншу методологію, щоб взяти до уваги сезонні зміни у рівнях виробництва.

підприємств. Багато молокопереробних підприємств працюють на обладнанні, яке встановлювалося ще за радянських часів, що не сприяє високій якості продукції. 90-95% молочних ферм в Україні потребують оновлення та реконструкції. Так само, як і близько 75% підприємств переробної галузі. Водночас ще однією перешкодою може стати відсутність в Україні системи виробництва молока, оскільки близько 60% цього продукту заготовляють у домашніх господарствах. Такої практики в ЄС не існує, тому довести, що за українським молоком є належний контроль, вкрай складно [7].

Проаналізувавши розподіл молочної сировини, що надходить на переробку від сільськогосподарських підприємств за ґатунками, було з'ясовано, що частка молока вищого ґатунку в останні роки поступово збільшується і в 2014 році становила 34%. З'явилася також молочна сировина екстра класу. Але в процентному співвідношенні частка такої сировини усе ще незначна – 9%. При цьому, як і раніше, найбільша частка молока, закупленого переробними підприємствами, припадає на молоко I ґатунку – 52% (рис. 1).

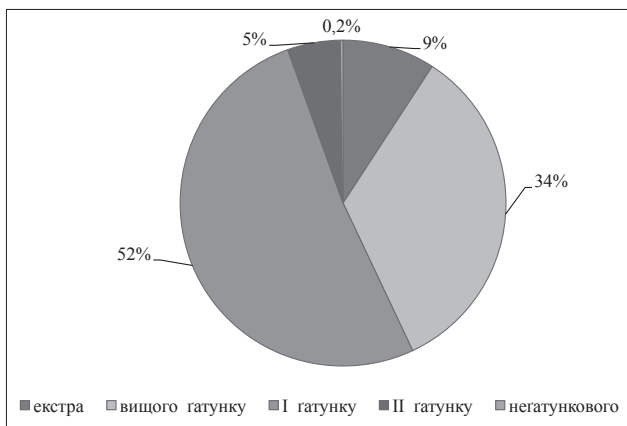

Рис. 1. Якість молока коров'ячого, закупленого переробними підприємствами у сільськогосподарських підприємств у 2014 р., %

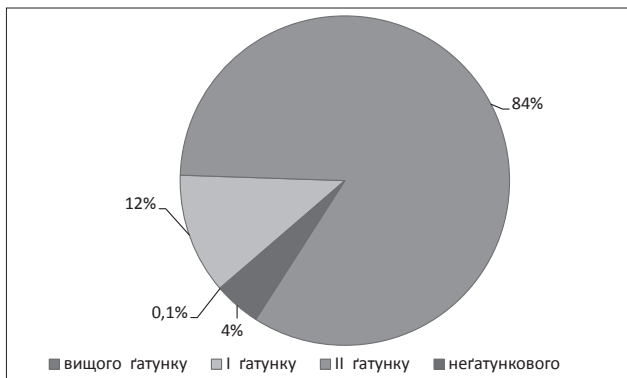

Рис. 2. Якість молока коров'ячого, закупленого переробними підприємствами у господарств населення у 2014 р., %

А від господарств населення взагалі не надходить молока екстра-класу. Найбільша частка у структурі закупівлі молока переробними підприємствами належить молоку II ґатунку – 84%. Цей фактор обумовлений тим, що на переробку від господарств населення надходить молоко, до якого застосовувалося ручне доїння, що порушує санітарно-гігієнічні норми. Крім того, не застосовується режим охолодження, а також

використовується фальсифікація молока, що дуже складно контролювати у зв'язку із надходженням на заготовельні пункти великої кількості дрібних партій. І, як наслідок, на переробку надходить низькоякісна або несортова продукція (рис. 2).

Виключно ручна праця призводить до підвищення загального бактеріального осмінення продукту, а зібране в одне ціле молоко від різних корів через умови доїння, зберігання і різну якість молока від різних корів знижує якість кінцевої молочної продукції.

Також якісні показники молока, що поставляється на молокопереробні підприємства, істотно відрізняються залежно від сезону. Влітку якість страждає від високих температур, які ускладнюють збереження необхідних характеристик сировини при його доставці на переробку. Взимку ситуація дещо інша. З одного боку, в умовах дефіциту сировини частина підприємств змушені призупиняти виробництво. З іншого боку, в цей період року молоко загалом відрізняється більш високою якістю. Збереженню його якісних властивостей у ланцюжку від виробника до переробки сприяє природний фактор – холодна погода, а також більш висока сезонна частка молока, що виробляється в сільськогосподарських підприємствах, у загальному обсязі поставок [4].

Цілком логічно, що в результаті скорочення поголів'я і зменшення кількості виробленого молока переробників більше турбує не стільки якість сировини, скільки проблема, де його взяти у достатній кількості і за прийнятною ціною. Але вкрай низька якість молока, яка надходить на переробку, унеможливує виробництво якісної та безпечної молочної продукції у державі.

Висновки. Останні декілька років в регіонах, де переважна частка молока виробляється у господарствах населення, переробники змушені детально вдаватися у специфіку і проблеми його виробництва, шукаючи різні форми співпраці з населенням для забезпечення власних підприємств більш-менш якісною сировиною. Вони облаштовують пункти збору молока холодильними танками, проводять періодичний лабораторний контроль при зборі молока, організують лекції з навчання сучасним правилам догляду за худобою, сприяють у забезпеченні ветеринарного контролю. Деякі переробники сприяють створенню невеликих сімейних ферм або кооперативів. Проте виробництво високоякісної харчової продукції, яка характеризується безпечністю та конкурентоспроможністю на вітчизняному та європейському ринках, має регулюватися та контролюватися на державному рівні за допомогою налагодженої та систематичної дії численних нормативно-правових документів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Закон України «Про молоко та молочні продукти» від 24.06.2004 року № 1870-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua/>.
2. ДСТУ 3662-97 «Молоко коров'яче незбиране. Вимоги при закупівлі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://molsouz.org.ua>.
3. Пшенична Т.М. Гармонізація управління якості і безпеки молочної продукції до світових вимог [Електронний ресурс] / Т.М. Пшенична // Вісник Дніпропетровського університету. – Режим доступу : <http://www.vestnikdnu.com.ua/>.
4. Осадчук О.П. Співставлення європейських та національних вимог щодо якості та безпечності молочної сировини [Електронний ресурс] / О.П. Осадчук // Electronic National University of Food Technologies Institutional Repository. –

Режим доступу : <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/15850/1/2014%20%20%A63.pdf>.

5. Могутова В.Ф. Гармонізація сучасного стану безпечності та якості молока і молочних продуктів [Електронний ресурс] / В.Ф. Могутова // Проблеми зооінженерії та ветеринарної медицини : зб. наук. праць Харк. держ. зоовет. академії. – Х., 2014. – Вип. 298. – Ч. 1 : Сільськогосподарські науки. – С. 242-249.
6. Михайленко О.В. Конкурентоспроможність молока та стандарти з якості молочної продукції як фактор при вступі України до світової організації торгівлі / О. В. Михайленко, Н. Б. Куготова // Наукові праці Національного університету харчових технологій. – 2006. – № 19, Ч. I. – С. 27–30.
7. Ільчук М.М. Адаптація виробників молока в Україні до європейських вимог [Електронний ресурс] / М.М. Ільчук, В.І. Радько // Наукові доповіді НУБіП України. – Режим доступу : <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Bio/article/download/3268/3192>.
8. Саваченко О.О. Управління якістю молокопереробних підприємств як рушійна сила підвищення конкурентоспроможності [Електронний ресурс] / О.О. Саваченко // UkrainianFoodJournal. – 2013. – № 3. – Режим доступу : <http://irbis-nbu.gov.ua>.